

COVID-19 SALGININ EKONOMİK ETKİLERİ VE SALGIN SONRASINDA DÜNYA VE TÜRKİYE EKONOMİSİ

Prof. Dr. Kutluk Kağan SÜMER

Giriş

Dünya ekonomisi 1930'lardaki büyük buhrandan sonraki en büyük daralmasını koronavirüs pandemisiyle birlikte yaşamaya başlamıştır. Bu pandemi birçok saygın ekonomist tarafından büyük bir ekonomik şok olarak değerlendirilmektedir. Daha önce benzerinin yaşanmaması sebebiyle sonuçlarını öngörebilme güçlüğü bir tarafa, salgın birçok sektörde olduğu gibi ekonominin genelinde de daralmalara, GSYH ve büyüme oranı düşüşlerine sebep olacaktır. Krizin ekonomik olarak en büyük etkileri, büyüme oranlarının negatife sürüklenmesi (ekonomik resesyon-daralma) ve işsizlik olarak karşımıza çıkacaktır. İşsizlik oranındaki yükseliş Philips'in araştırmalarında ortaya koyduğu şekilde işsizlikle ters orantılı olan enflasyon oranlarını başta düşürecek, ulusal ve uluslararası üretim düşüşüyle birlikte çıktı düzeyinin azalması sebebiyle zaman içinde yeni fiyat dalgalanmalarıyla birlikte fiyatlar genel düzeyi yeniden yukarıya seyretmeye başlayacaktır.

Üretim düşüşü başta az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler olmak üzere tüm dünya ekonomilerinde krizleri tetikleyecektir. Bir bakıma bu kriz küreselleşmenin sonunu getiren millî devletlerin güçlenmesini tetikler hale gelmiştir denilebilir. Pandemi yayılımı devam ederken dünya çapında sınırlar kapanırken her ülke kendi şartlarıyla baş başa kalmıştır.

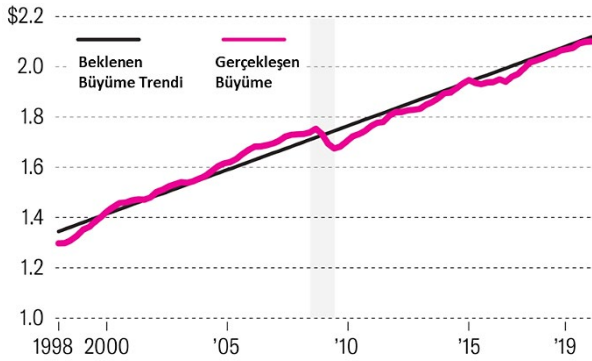
Ülkeler iki nedenden ötürü önemli ölçüde farklı deneyimlere sahip olacaktır: 1) Ekonomilerin bu tür şokları emmeye karşı yapısal dayanıklılığı –bunu ekonomik kader olarak adlandırılabilir– ve 2) tıp araştırmacılarının ve politika yapıcıların eşi görülmemiş bir zorluğa yeni şekillerde yanıt verme kapasitesi. Koronavirüs sebebiyle kaybedilen hayatlar ve yine koronavirüsün ekonomik sefalet yaratma etkisi arasındaki inatçı ve biri birini tetikleyen ilişki geleneksel iktisadi yöntemleri değiştirecek gibi durmaktadır. Bu durum eşi benzeri görülmemiş bir hızda yeni iktisadi müdahaleleri nasıl etkileyecektir?

1. Şokun Şeklinin İncelenmesi

Ekonomik Durgunluk kavramı ikili ve açıktır. Tek söylediği şey, beklentilerin en azından iki ardışık çeyrek boyunca pozitif büyümeden negatif büyümeye geçtiğidir. Bir şokun ekonomik etki yolunu ne yönlendirecektir ve Covid-19 hangi şok şemasına uyacaktır? Açıklamak gerekirse, benzer bir şokun (2008 küresel finansal krizi) üç örnek ülkede büyük ölçüde farklı ilerlemeler ve iyileşme gösteren durgunluklara nasıl yol açtığını hatırlamaya çalışalım.

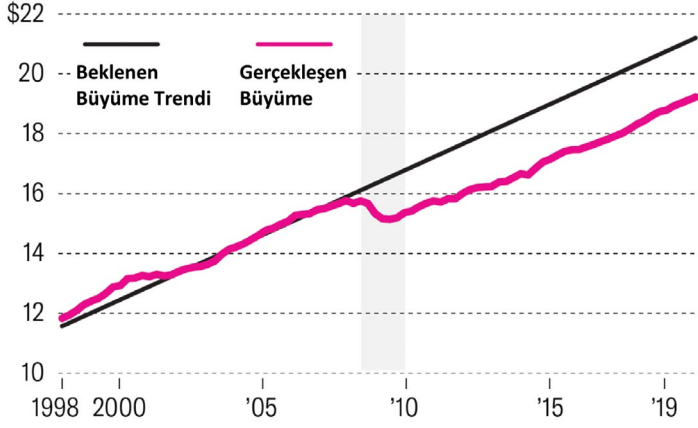
V şekli: 2008’de Kanada bir bankacılık krizinden kaçındı. Kredi akmaya devam etti ve sermaye oluşumu o kadar önemli ölçüde bozulmadı. Daha derin bir çöküşten kaçınmak emeği yerinde tutmaya yardımcı oldu ve beceri atrofisini engelledi. GSYH düştü, ancak büyük ölçüde kriz öncesi yoluna geri döndü. Bu, çıktının yer değiştirdiği ancak büyümenin nihayetinde eski yoluna geri döndüğü klasik bir “V şekli” şokuna tipiktir.

Şekil-1: V Şekli Şok Örneği: Kanada

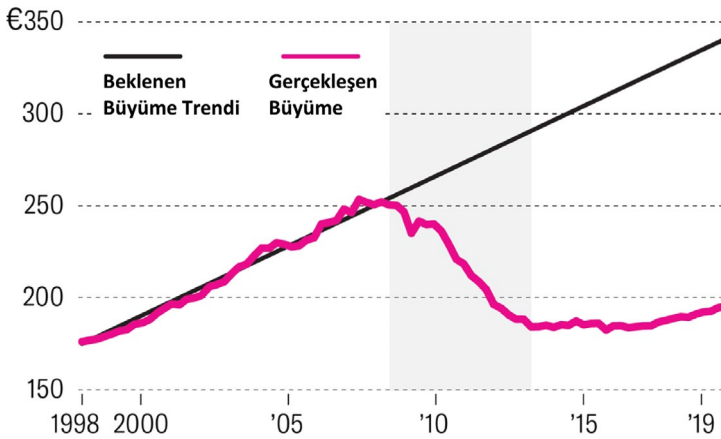
U şekli: ABD oldukça farklı bir yola sahipti. Büyüme hızla düştü ve kriz öncesi yoluna hiç geri adım atmadı. Geri kazanılan büyüme oranının (eğimler aynıdır), ancak eski ve yeni yol arasındaki boşluğun büyük olduğunu ve ekonominin arz tarafında bir defalık hasarı ve süresiz olarak kaybedilen çıktıyı temsil ettiğini unutmamak gerek. Bu, kredi aracılığını bozan derin bir bankacılık krizinden kaynaklandı. Durgunluk devam ettikçe, işgücü arzı ve üretkenliğine daha fazla zarar verdi. 2008 yılında ABD klasik bir “U şekli” şok yaşamıştır ki bu, Kanada’nın V şekline göre çok daha maliyetli bir versiyonudur.

Şekil-2: U Şekli Şok Örneği: ABD

L şekli: Yunanistan üçüncü örnek ve açık ara en kötü şekle sahip ülkedir. Ülke daha önceki üretim yolunu hiç iyileştirmedeği gibi aynı zamanda büyüme hızı da düştü. Eski ve yeni yol arasındaki mesafe genişledi ve üretim kaybı sürekli arttı. Bu, krizin ekonominin arz tarafında kalıcı yapısal hasar bıraktığı anlamına gelmektedir. Sermaye girdileri, emek girdileri ve verimlilik sürekli olarak zarar görmeye devam etmiştir. Yunanistan, bugüne kadarki en zararlı şekil olan L şeklinin bir örneği olarak görülebilir.

Şekil-3: L Şekli Şok Örneği: Yunanistan

Peki, yukarıda gösterildiği gibi “şok geometrisi” ne şekilde hareket edecektir? Kilit belirleyici, şokun bir ekonominin arz tarafına ve daha özel olarak sermaye oluşumuna zarar verme yeteneğidir. Kredi aracılığı bozulduğunda ve sermaye stoku büyümediğinde, toparlanma yavaştır, işçiler işgücünden çıkar, beceriler kaybolur, verimlilik azalır. Şok yapısal hale gelir. V, U, L şokları farklı yoğunluklarda olabilir. V şeklindeki bir yol sığ veya derin olabilir. Bir U şekli, yeni bir büyüme yoluna veya küçük bir yola derin bir düşüşle gelebilir.

Koronavirüs şoku şimdiye kadarki görünümüyle bu şekillerden hangisine uymaktadır? Şokun yoğunluğu; sebep olan virüsün özellikleri, politika tepkileri ve sıkıntı karşısında tüketici ve kurumsal davranış ile belirlenecektir. Ancak şokun şekli, virüsün ‘ekonomilerin arz tarafına zarar verme kapasitesi’, özellikle sermaye oluşumu ile belirlenecektir. Bu noktada, hem derin bir V şekli hem de U mantıklıdır. Önümüzdeki dönemde koronavirüse karşı verilecek ekonomik savaş, net bir U yörüngesine engel olmaktadır. Hasar mekanizmalarını anlama açısından, yukarıdaki geometrileri akılda tutacak olursak, Covid-19 şoku hakkında iki soru karşımıza çıkmaktadır: 1) Tedarik zincirine zarar verme mekanizması ne olacaktır? 2) Bu tür bir hasarı önlemek için iktisat politikası yapıcıların tepkisi ne olacaktır?

2. Finansal Sistem Riskleri

Eşi görülmemiş Covid-19 şoku, sermaye piyasalarında zaten var olan stresi ve merkez bankalarının güçlü tepkisini tetiklemiştir. Likidite sorunları devam ederse reel ekonomi sorunları mahrumiyetlere yol açtıkları için sermaye sorunları ortaya çıkabilecektir. İktisat Politikası açısından bakıldığında, bir çözüm olarak bankaların kurtarılması ve yeniden sermayelendirilmesinin politik olarak tartışılmalı olduğu bilinmektedir. Finansal kriz durumunda, sermaye oluşumu büyük bir darbe alacak ve emek ve üretkenliğine de zarar veren uzun süreli bir çöküş yaratacaktır.

Genişletilmiş reel ekonomiye dönüş açısından eşi benzeri görülmemiş bir olasılıkla aylar süren sosyal uzaklaşma, sermaye oluşumunu ve sonuçta işgücüne katılımı ve verimlilik artış hızla düşecektir. Mali krizlerin aksine, arz tarafına zarar veren bu büyüklükteki dünya geneline yayılmış donma, iktisat politikası yapıcılar için daha önce benzeri görülmemiş yeni bir alan olacaktır.

Tablo 1

	Finansal Sistem Şoku	Reel Ekonomi (Donma)
Likidite Problemi	Likidite problemi ve kredi aracılığını ve yatırımları engeller.	Hane halkı ve şirketler ciddi nakit akışı sorunları ile karşı karşıyadır ve yatırımları engeller.
Sermaye Problemi	Sermaye problemleri kredi kanallarını kapar, bu sermaye oluşumlarına zarar verir ve Büyüme yavaşlar	Zarar görmüş hane halkı ve şirket bilançoları sonrasında yatırımlar zayıflar ve büyüme yavaşlar

Finansal ve reel ekonomi riskleri iki şekilde birbiriyle ilişkilidir: Birincisi, uzun bir Covid-19 krizi reel ekonomide iflaslarının sayısını artırabilir ve bu da finansal sistemin yönetilmesini daha da zorlaştırabilir. Bu arada, bir finansal kriz gerçek kredi ekonomisini de bozacaktır. Burada Covid-19 krizinin risk profilinin özellikle tehdit edici olduğunu söylemek doğru olacaktır. Finansal krizlerle başa çıkmak için bir iktisat politikası oyun kitabı varken, büyük ölçekli reel ekonominin dondurulması için böyle bir ön bilgi yoktur. Yine tüm reel ekonomilerin likidite sorunları için hazır bilinen bir reçete de yoktur.

Uluslararası Para Fonu (IMF) Genel Müdürü Kristalina Georgieva, "Büyük Buhran'dan bu yana yaşanan en kötü ekonomik daralmayı ve serpintiyi bekliyoruz" demiştir. Bu arada, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) göstergelerinin çoğu, büyük ekonominin "keskin bir yavaşlamaya" girdiği konusunda en güçlü uyarıyı verdiğini söylemektedir. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), dünyanın neredeyse tüm bölgelerinin bu yıl ticarete çift haneli düşüşler yaşayacağını tahmin etmektedir ve en sert darbeye Kuzey Amerika ve Asya ihracatçılarının maruz kaldığını belirtmektedir.

Ekonomik şoka ait serpinti bilinen tüm hesaplama metotlarına meydan okumaktadır. Birçok ülke daha önce hiç olmadığı kadar derin ve vahşi bir ekonomik şokla karşı karşıyadır. Perakendecilik gibi sektörlerde, zaten online rekabetin şiddetli baskısı altındaydı, söz konusu geçici kilitlemenin terminal olduğu kanıtlanabilir. Birçok mağaza yeniden açılmayacak, işlerini kalıcı olarak kaybetme ihtimali söz konusudur. Milyonlarca işçi, küçük işletme sahipleri ve aileleri ekonomik bir felaketle karşı karşıya kalacaktır. Kilitlenmeyi ne kadar uzun süre sürdürürsek, ekonomik yaralar o kadar derin olacaktır ve iyileşme o kadar yavaş olacaktır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana dünya çapında en büyük birleşik mali çabaya tanık oluyoruz ancak ilk raundun yeterli olmayabileceği açıktır. Merkez bankalarının icra ettiği benzeri görülmemiş akrobasi hakkında çok az bilginin kamuoyu ile paylaşılmasından dolayı kamuoyunda bir yanılsama mevcuttur. Birikmiş borçlarla başa çıkmak için tarih, enflasyon patlaması veya örgütlü bir kamu temerrüdü de dahil olmak üzere bazı radikal alternatifler önermektedir (merkez bankaları tarafından tutulan devlet borçlarını etkiliyorsa görüldüğü kadar sert olmaz).

İşletmelerin ve hanehalklarının tepkisi riskten kaçınma ve güvenliğe kaçış ise, durgunluk güçlerini birleştirecektir. Eğer krizin biriktirdiği borçlara halkın tepkisi kemer sıkma ise, bu durum daha da kötüleşecektir. Bunun yerine krizden çıkış için daha aktif, daha vizyon sahibi bir devlet çağrısında bulunmak mantıklıdır.

Birçok düşük ücretli, düşük vasıflı, yüz yüze hizmet işi, özellikle küçük firmalar tarafından sağlananlar, nihai iyileşme ile de geri dönemeyecektir. Bununla birlikte, polislik, itfaiye, sağlık, lojistik, toplu taşıma ve gıda gibi temel hizmetleri sağlayan işçiler daha fazla talep görecek, yeni iş fırsatları yaratacak ve bu geleneksel düşük ücretli sektörlerde maaşları artırma ve faydaları artırma baskısını artıracaktır. Kriz, standart dışı, güvencesiz istihdamın (yarı zamanlı işçiler, fason işçileri ve birden fazla işveren ile çalışanlar) büyümesini hızlandıracak ve işçilerle birlikte hareket eden ve işveren tanımını genişleten yeni taşınabilir fayda sistemlerine yol açacaktır. Yeni işlerde gerekli becerileri sağlamak için dijital olarak sunulan yeni düşük maliyetli eğitim programlarından istenecektir.

Bu salgının ardından inşa ettiğimiz ekonomik sistemin, daha az dar görüşlü, daha dayanıklı ve ekonomik küreselleşmenin siyasi küreselleşmeyi çok geride bıraktığı gerçeğine karşı daha duyarlı olması gerekecektir. Durum böyle olduğu sürece, ülkeler küreselleşmeden yararlanmak ve gerekli bir özgüven derecesi arasında daha iyi bir denge için çaba göstermelidir.

Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından 2018 yılında yayınlanan bir makaleye göre, Çin, dünyadaki bazı mallardaki talebin yüzde 50'sinden fazlasını oluşturmaktadır. Örneğin, dünyadaki çimento tüketiminin yüzde 59'u, nikel tüketiminin yüzde 57'si ve bakır, çelik ve kömür tüketiminin yüzde 50'si Çin tarafından üretilmektedir. Virüsün ardından bakır ve petrol fiyatları aylık bazda önemli ölçüde azalırken Brent petrol varili yüzde 15, bakır poundu ise yüzde 8,4 azalmıştır. Özellikle bakır fiyatlarındaki düşüşün ekonomi üzerinde önemli etkileri olabileceğini unutulmamalıdır.

Küresel markaların çoğu Çin'de faaliyetlerini kısmen veya tamamen askıya almış durumdadır. Yine Asya pazarlarında da benzer bir daralma söz konusudur. Çin'in üretim sürecindeki düşüş nedeniyle petrol talebindeki düşüş ve buna bağlı olarak petrol / doğal gaz fiyatlarındaki düşüş özellikle dışa enerji bağımlılığıyla bilinen ülkemizde de üretim maliyetlerini düşürecektir. Ocak ayına göre %15'lik bir düşüş gibi petrol fiyatlarındaki her 6 dolarlık düşüş Türkiye'nin cari işlemler açığını 1 milyar dolar azaltmaktadır.

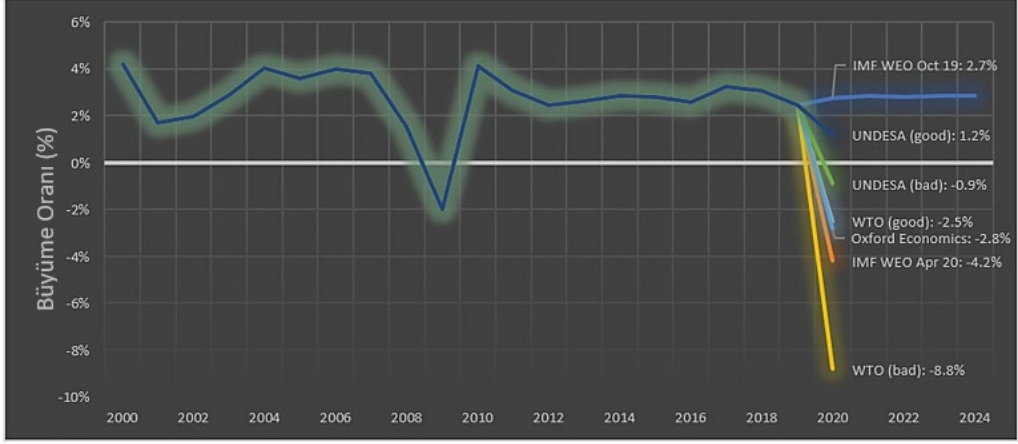
3. Covid-19 Krizinin Sosyo-Ekonomik Etkileri

Covid-19'un *öngörülen* etkisi her hafta kötüleşmektedir. COVID-19'un hızla yayılması dünya ekonomisini durma noktasına getirmiş durumdadır. COVID-19 şokunun küresel ekonomi üzerindeki potansiyel etkilerinin tahminleri önemli ölçüde değişmektedir. Yine de, dünya ekonomisinin, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde ekonomik faaliyetteki ani durma nedeniyle savaş sonrası dönemin en ciddi sorunuyla karşı karşıya olduğu konusunda neredeyse bir fikir birliği vardır.

Küresel daralma beklentileri

Sınırlama *önlemleri*, küresel GSYİH büyümesinin aşağı yönlü olacağı tahminlerine yol açmaktadır. Nisan ayı ortalarında IMF küresel büyüme projeksiyonlarını güncellemiştir ve küresel ekonominin Büyük Buhan'dan bu yana en kötü durgunluğu yaşamasını beklemektedir. IMF'nin 20 Nisan tahmininde daralmanın yüzde 4,2 olması öngörülmüştür. DTÖ'nün son tahminleri daha da kötümserdir. DTÖ, en kötü senaryoda 2020 için yüzde 8,8'lik bir negatif büyüme oranı öngörmektedir. Nisan başında yürütülen diğer tahminler, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı (UNDESA) tarafından yapılan tahminde olduğu üzere, daha iyimserdi. UNDESA'nın en kötü senaryoda, küresel GSYH'deki daralmanın yüzde 0,9 olacağı doğrultusundadır. (Şekil-4)

Şekil 4: Dünya büyüme görünümü: farklı kuruluşların son projeksiyonları

Not: Tahminler piyasa döviz kurlarına dayanmaktadır ve aşağıdaki tarihlerde yapılmıştır: IMF = 14 Nisan; Oxford Ekonomisi = 14 Nisan; UNDESA = 1 Nisan; DTÖ = 9 Nisan. UNDESA ve DTÖ, pandeminin şiddetiyle ilgili iki olası senaryo arasında ayırım yapmaktadır. IMF Dünya Ekonomik Görünümü (WEO) 2019 (mavi çizgi) tarafından gerçekleştirilen projeksiyonlar karşılaştırma için temel olarak kullanılmaktadır.

Kaynak: Oxford Economics (2020), IMF (2019 ve 2020), UNDESA (2020) ve WTO (2020) temelli UNIDO detaylandırması (<https://www.unido.org/stories/coronavirus-economic-impact>).

Ticaret ve lojistik aksaklıkları

Mal ve hizmet ticaret hacmine ilişkin öngörüler daha da korkunç vaziyettedir. Dünya Ekonomik Görünümünde IMF, mal ve hizmet ticaretindeki büyüme tahminlerini daha önce tahmin edilen yüzde 3'ten yüzde -9'a revize etmiş vaziyettedir. DTÖ, tedbirlerin ihracat ve mal ithalatı (hariç hizmetler) ortalama değişim açısından ticaret, (Şekil 5) yüzde 13 ila yüzde 32 civarında bir düşüş öngörmektedir.

Şekil 5: Küresel ticaret hacminde yıllık değişime ilişkin farklı kuruluşların son tahminleri

Not: Ticaretteki değişim, ihracat ve ithalattaki ortalama değişim olarak hesaplanır. DTÖ projeksiyonları sadece mal ticaretini içerir (hizmetler hariç). IMF rakamları mal ve hizmetleri içermektedir. Projeksiyonlar aşağıdaki tarihlere gerçekleştirildi: IMF = 14 Nisan; DTÖ = 9 Nisan. IMF tarafından Dünya Ekonomik Görünümü (WEO) 2019'da (yeşil hat) yürütülen projeksiyonlar karşılaştırma için temel olarak kullanılmıştır.

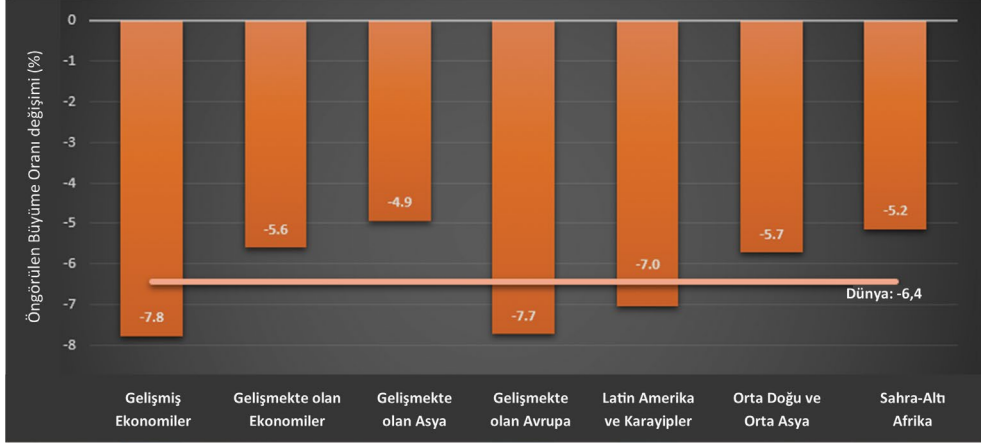
Kaynak: IMF (2019, 2020a) ve DTÖ (2020) temelli UNIDO detaylandırması.

Sermaye akımlarının ileri ekonomiler lehine işlemesi

Küresel doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) eşit derecede etkilenmektedir ve Covid-19 krizinin patlak vermesinden bu yana geçen haftalar gelişmekte olan ekonomilerden eşit görülmemiş bir sermaye çıkışına tanık olmuştur. UNCTAD'ın en son Küresel Yatırım Trend Monitörü , DYY'nin 2020-2021'de yüzde -30 ile yüzde -40 arasında aşağı yönlü bir baskı yaşayabileceği konusunda uyarılmaktadır.

Gelişmekte olan *ülkelerde*, en sert darbeyi Gelişmekte Olan Avrupa ve Latin Amerika'nın alması beklenmektedir. 2020'de ekonomik büyüme için farklı tahminler, dünya çapında genel bir daralmayı öngörmektedir, ancak bazı bölgesel farklılıklar da ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ekonomilerin Covid-19 krizinden en çok etkilenmesi beklenirken, gelişmekte olan Avrupa ile Latin Amerika ve Karayipler'deki ülkeler GSYH büyüme projeksiyonlarında aşağı yönlü en büyük revizyonu yaşamaktadır.

Şekil 6: IMF'nin WEO Ekim 2019 ve Nisan 2020'de 2020 için öngörülen GSYH büyüme oranının bölgesel farklılıkları

Kaynak: IMF'ye dayanan UNIDO detaylandırma (2019, 2020a).

Küresel aşırı yoksulluğun on yıllardır ilk kez artması beklenmektedir. Araştırmacılar Covid-19 krizinin küresel aşırı yoksulluk üzerindeki etkisini tahmin etmeye çalıştığımızda (Şekil 7) çok çeşitli sonuçlar veren tahminlerle karşılaşmak mümkündür. Sonuçların geniş dağılımına rağmen, tüm tahminler, küresel yoksulluğun 1990'dan bu yana ilk kez artacağını göstermektedir.

Covid-19 sebebiyle ekonomik faaliyetlerde durma yönünün tersine çevre açısından olumlu bir gelişme de yaşanmaktadır:

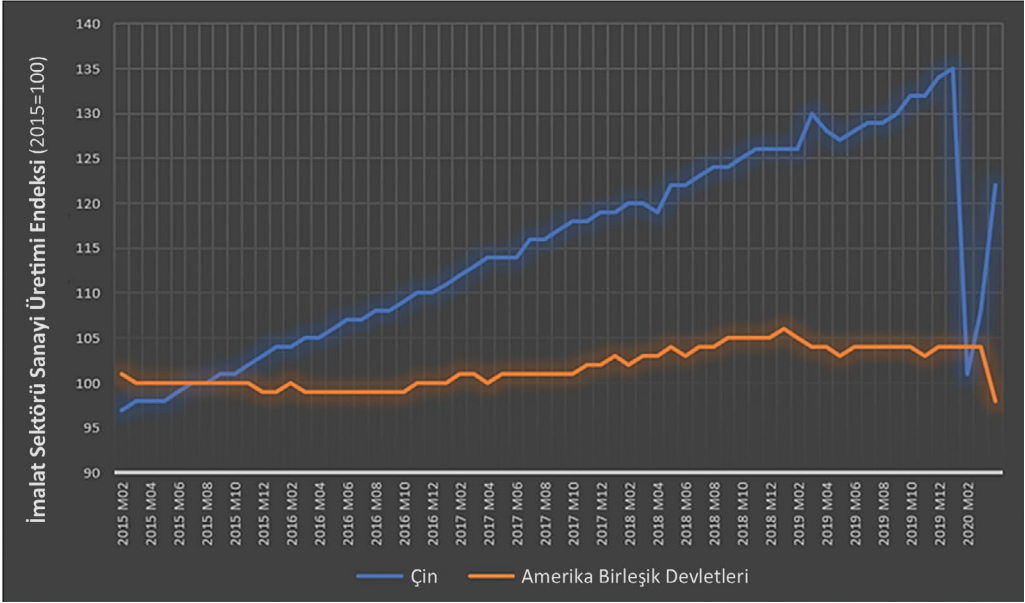
Covid-19 krizi artmaya devam ederken, enerji talebini ve CO₂ emisyonunu da azaltmaya devam etmektedir. Carbon Brief tarafından yürütülen kapsamlı bir çalışma, pandeminin 2020'de yaklaşık 2.000 milyon ton CO₂ emisyon kesintisine neden olabileceğini tahmin ediyor ve bu rakam 2019'daki toplam küresel CO₂ emisyonunun %5.5'ine denk geliyor (Evans, 2020). Eğer durum buysa, Covid-19 krizi tarihteki küresel CO₂ emisyonundaki yıllık en büyük faydalı düşüştür de sorumlu olacaktır.

2020 yılının ilk çeyreğinde imalat üretimi ve ticareti

2020 ekonomik tahminlerinin ötesinde, uluslararası kuruluşlar ülkelerin ekonomik performanslarına ilişkin ilk verileri yayınlamaya başlamıştır. UNIDO'nun, kriz öncesi dönemi temsil eden Ocak 2019 / Şubat / Mart 2020 dönemi verileri, Aralık 2019'a göre endüstriyel performans endeksi hakkında ön veriler sunmaktadır. Şubat 2020'de, UNIDO'nun COVID-19 veritabanına dâhil olan 34 yüksek gelirli ve gelişmekte olan ülkenin 24'ü, Aralık 2019'a kıyasla endüstriyel üretimde artış kaydetmiştir.

Çin'in ihracat potansiyelindeki azalma, küresel değer zincirlerinin bozulmasında önemli bir faktör olabilir (Seric vd., 2020). Bununla birlikte, Mart 2020'de Çin, Aralık 2019'a kıyasla endüstriyel üretimde sadece yüzde 10 azalma ile güçlü bir toparlanma kaydetmiştir. Çin'in ve ağır şekilde etkilenen diğer oyuncuların hızlı bir şekilde toparlanması, en kötümser projeksiyonları geçersiz kılabilir ve diğer ülkelerde daha düşük kayıplar söz konusu olabilir. Mart 2020'de, ABD'deki sanayi üretimi, kilitlemenin uygulanmasından sonra Aralık 2019'a kıyasla yüzde 6 azalmıştır (Şekil 8).

Şekil 8: Çin ve ABD'de imalat sektörünün Sanayi Üretim Endeksi (IIP). 2015 = 100.

Kaynak: <https://stat.unido.org/COVID-19>

ABD ve Çin'i karşılaştırarak, Sanayi Üretimi Endeksinin sanayi düzeyinde analizi, ekonominin yapısal bileşimine ve ülkeye özgü olarak, endüstriler üzerindeki etkilerin (Mart 2020 - Aralık 2019) belirli bir düzeyde heterojenliğini ortaya koymaktadır. Uluslararası koşullardan ABD'de en çok etkilenen sektörler motorlu taşıtlar (yüzde -25), diğer nakliye ekipmanları (yüzde -19), giyim eşyası (yüzde -19), Çin ise diğer imalatlar (yüzde -23), mobilya (yüzde -22) ve deri (yüzde -14) şeklindedir. Bu manada ABD ve Çin'deki endüstriler üzerindeki etkilerin açıkça heterojendir.

Mal ticareti ile ilgili OECD bulguları, Aralık 2019 (kriz öncesi) ile Mart 2020 arasındaki dönemde, sanayi üretimi verilerinden elde edilenlere benzemektedir. Şubat 2020 ve Aralık 2019'dan mal ticareti ile ilgili verileri karşılaştırarak, 35 ülkeden 18'i toplam ihracatta olumlu

bir artış gösterirken, sadece Finlandiya (yüzde -25), Şili (yüzde -11) ve Norveç (yüzde -8) negatif performans kaydetmiştir. Arjantin, Brezilya, Çin, Kolombiya, Kosta Rika, Hindistan, Endonezya, Rusya ve Güney Afrika da dahil olmak üzere bir grup OECD üyesi olmayan ülke arasında sadece Arjantin (yüzde -10) ve Rusya (yüzde -10) zarar görmüştür.

Mart 2020 verileri şu an için yalnızca dört ülke için mevcuttur: Arjantin, Brezilya, Çin ve Hindistan. Brezilya ihracatta ülkenin Aralık seviyelerine (yüzde +5) kıyasla olumlu bir artış göstermeye devam ederken, Arjantin ve Çin ve Hindistan kayıplar kaydetmektedir (Aralık 2019'a göre sırasıyla yüzde 30, yüzde 20 ve yüzde 5). Hindistan'daki ihracatının çöküşü Mart ayında kabul edilen kilitlenme ile açıklanabilir.

3. Politika ve Başa Çıkma Stratejileri

ABD Hükümeti yanıtlarını Covid-19 krizinin bireysel aşamalarına uyarlamaya çağırmıştır: Mevcut literatürde Covid-19 salgını ile ilgili politika analizlerinin çoğu, krizin her aşamasını tek tek ele almak ve kısa, orta ve uzun vadeli hedefler ve hedefler arasında ayırım yapmak için hükümet tepkilerini uyarlamasının önemini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, bazı varyasyonlar, dikkate alınan aşamaların sayısında ve bu aşamalardaki politika yanıtlarının ayrıntı derecesinde kalmaktadır.

Politika tepkileri, salgının tetiklediği kötüleşen ekonomik beklentilere yanıt olarak revize edilmiştir: Pandeminin merkez üssü, önce Çin'den Avrupa'ya, daha sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne ve dünyanın geri kalanına doğru değiştikçe ve ekonomik beklentiler kötüleştikçe, dünyadaki hükümetler hâlihazırda yürürlükte olan sınırlama önlemlerine ek olarak ekonomik politikalara giderek daha fazla başvurumaktadırlar. Belirli bölgelere odaklanan etki değerlendirme çalışmaları, yeterli önlemler etkili bir şekilde uygulanmadıkça, mevcut ekonomik krizin önceden var olan zayıflıkları daha da kötüleştireceğini vurgulamıştır.

Uluslararası toplum geliştirmekte olan ülkeler için desteği seferber etmelidir: Geliştirmekte olan ülkelere odaklanan analizler, pandeminin ekonomik zararını hafifletmek için gereken ekonomik uyarının, hükümetler tarafından ilan edilen ve uluslararası işbirliğine olan ihtiyacı hatta mevcut destekler toplamlarını dahi aştığını kabul etme eğilimindedir (bkz. Örneğin Jayaram ve ark. (2020) Afrika ülkelerinde). Uluslararası toplum kesinlikle destekleme çabalarını arttırmalıdır.

Üretimi destekleyen politikalar ortaya çıkmaktadır: Cambridge Üniversitesi İmalat Enstitüsü (IfM) Politika Bağlantıları Birimi tarafından hazırlanan yakın tarihli bir rapor, Covid-19'un 11 ülkede ve Avrupa Birliği'nde üretim üzerindeki potansiyel etkilerini azaltmayı amaçlayan politika yanıtlarını gözden geçirmektedir. Çalışmaları, makroekonomik etki azaltma önlemlerinin imalat sanayini etkilemesi muhtemel olmakla birlikte, genellikle üç farklı alanda ortaya çıkan önlemlerle birleştirildiğini göstermektedir: (1) İmalatın devam eden operasyonunun korunması; (2) Üretimi kritik malzemelere doğru seferber etmek ve (3) kriz sonrası imalat büyümesinin desteklenmesi.

Tablo 2, şimdiye kadar bu alanların her birinde alınan somut önlemlere örnekler vermekte; imalat sanayi için yeni bir geleceği şekillendirmek amacıyla toparlanma aşamasının orta ila sonraki aşamalarında yoğunlaştırılabilecek tedbirleri içermektedir. Yani, gelişmekte olan piyasaları ve tüketici ihtiyaçlarını tanımlamak için devlet desteği ve doğrudan finansman üretimin içselleştirilmesini ve yeni tedarik ağlarının oluşturulmasını teşvik etmektedir (Hartwich ve diğerleri, 2020).

Tablo 2: Üretimi destekleyen mevcut uluslararası politikalar ve önlemler

İktisat Politikası Alanı	Somut Öneriler	
Üretime Devam Etmenin Korunması	<ul style="list-style-type: none"> • Mali Destek (krediler, garantiler, sübvansiyonlar, sigorta, vergi indirimleri vb) <ul style="list-style-type: none"> - Hayatta kalması gereken firmaları desteklemek için nakit akış temini - İşgücünü tutma ve ücret ödemeleri • Üretim girdilerinin sürekli arzının sağlanması/ Tedarik zinciri aksaklıklarının giderilmesi • Kritik işçi ve sektörlerin desteklenmesi 	
Üretimin kritik malzemelere doğru seferber edilmesi	<ul style="list-style-type: none"> • Kritik malzemelere yönelik üretimin yeniden yapılması • Kritik malzeme üretmek için endüstriyel konsorsiyumlar • Kritik tıbbi malzemelerin belirlenmesi • Düzenlemelerin kolaylaştırılması • İhracat kontrolleri ve ithalat kolaylaştırması • Hükümetin üretim ve dağıtımına doğrudan katılması 	
Kriz sonrası imalat büyümesini destekleme	İşe devamı destekleme	<ul style="list-style-type: none"> • İşçi sağlığı ve güvenliği de dâhil olmak üzere iş hayatına devam etme rehberi • Üretimin verimliliğini artırmaya yönelik girişimler
	İşletmenin yeniden yönlendirilmesini destekleme	<ul style="list-style-type: none"> • Gelecekteki pazarları ve satış kanallarını tanımlama desteği • İnovasyon ve yerel üretime yapılan yatırımlara destek

Not: 3 Nisan 2020 tarihi itibarıyla Avustralya, Çin, Fransa, Almanya, Hindistan, İtalya, Japonya, Kore Cumhuriyeti, Yeni Zelanda, Singapur, ABD ve Avrupa Birliği'nde merkezi/ulusal hükümetler tarafından alınan politikalar sunulmaktadır. Somut önlemler listesi, yeni kurulan önlemleri ve daha önce genişletilen ve/veya yeniden tasarlanan önlemleri birleştirir. Kapsamlı değildir ve önlemler imalat sanayine özel olmayabilir, aynı zamanda diğer sektörler de fayda sağlayabilir.

Sektörler arası politikalar ve önlemler imalat sanayini etkileyecektir, ancak belirli sektörlerin nasıl etkileneceğine ilişkin belirsizlik devam etmektedir: Sektörel baz serisinde ILO, makroekonomik politikaların ve diğer sektörler arası önlemlerin endüstriler üzerindeki olası etkisini tartışmakta, ancak mevcut politika tepkilerinin kaçının belirli sektörleri ciddi bir şekilde etkileyeceğini tam olarak kavramak için henüz çok erken olduğunu kaydetmektedir. Be-

lirlenen en büyük belirsizlikler, tedarik zincirlerindeki KOBİ'lerin finansal yardıma erişip erişemeyeceği ve büyük üretici ülkelerin uygulamalarından faydalanıp yararlanamayacakları ile ilgilidir.

Yeniden yapılanma çabaları COVID-19 ile başa çıkmada ve işten tasarruf etmeye yardımcı olabilir ancak üstesinden gelinmesi gereken zorlukları da beraberinde getirecektir. Geleneksel üretim hatlarının talebi artan ürünlerinin (yani vantilatörler, maskeler ve koruyucu önlükler) üretimi ileri ekonomilerde devam etmekte ve bu üretimlerin gelişmekte olan ülkelerde de ortaya çıkmaya başlaması için bazı fabrikaları yeniden şekillendirmeye yönelik ticari çabalar yürütülmektedir. Örneğin Kenya'daki bir giyim fabrikası üretime geçmiştir ve şu anda günde 30.000 maske üretmektedir. (Jayaram ve diğerleri, 2020). Bu tür çabalar aynı anda sağlıklı acil durumunun ele alınmasına ve işlerin korunmasına yardımcı olabilir.

Ticaret politikaları, kritik tedariklere erişim sağlayabilir ve küresel değer zincirlerindeki aksamların etkilerini azaltabilir. Yerel üretime yönelik zorluklar ve korumacı tedbirlerdeki mevcut artış ışığında, koronavirüs pandemisine yönelik politika tepkileri hakkındaki son literatür, özellikle tıbbi malzeme olmak üzere tedarik zincirlerini ve uluslararası ticareti devam ettirmek için ticaret önlemlerinin önemini vurgulamaktadır. UNCTAD'ın tanımına göre, DTÖ'nün Ticaret Kolaylaştırma Anlaşması'nın (TFA) uygulanması için önemli sayılan ticaretin kolaylaştırılmasına yönelik çabalarını desteklemek üzere uluslararası kuruluşlar için artan finansmana yansımaktadır.

Ortak çabalar daha iyi bir geleceğe giden yolu açmaya yardımcı olabilir. BM Genel Sekreteri António Guterres, yakın tarihli bir açıklamasında, sivil toplumu, hükümetleri, işletmeleri ve uluslararası kuruluşları devam eden bir sağlık krizinden kurtulmak ve daha iyi ve daha yeşil bir gelecek inşa etmek için gerçek bir fırsata dönüştürme çabalarına katılmaya çağırırdı (Birleşmiş Milletler, 2020). Liderler, iklim değişikliğinin hafifletilmesi ve dayanıklılığı, ırksal, cinsiyet ve ekonomik eşitlik için de fayda sağlayabilecek Covid-19 kurtarma planlarını hazırlamaktadır.

4. Dünya Ekonomisinde Durum

Birçok hükümet, salgını kontrol altına almak, gereksiz işleri engellemek ve bölge sakinlerine haftalarca ya da aylarca evde kalmalarını emretmek için ülkelerinin tamamında veya bir kısmında sosyal ve ekonomik faaliyetleri etkili bir şekilde dondurmuştur. Dünya çapında milyarlarca insan bir tür kilit altında kalmaktadır. Başlıca endüstriler, özellikle havayolları ve seyahatle ilgili diğer sektörler iflasın eşiğine gelmiştir.

Hükümetlerin ekonomilerindeki sorunları ne kadar çabuk çözmeleri gerektiği başka bir tartışma konusudur. Asya ve Avrupa'daki virüsü içerdiklerini düşünen bazı hükümetler, ekonomilerini yavaşça yeniden açmaya başlamıştır. Benzer şekilde, bir düzineden fazla ABD eyaleti kısıtlamaları gevşetmektedir ve Başkan Trump 30 Nisan'da sona eren federal sosyal mesafe kurallarını yenilememiştir. Ancak yeni salgınlar bazı ülkelerin kısıtlamaları yeniden düzenlemesine neden olmuştur.

Şimdilik, bazı ekonomistler üçüncü çeyrekte güçlü bir küresel toparlanma umuduyla, 2003'teki Şiddetli Akut Solunum Sendromu (SARS) salgını sonrasında Asya'daki iyileşmeleri hatırlatmaktadır. Bununla birlikte, diğerleri pandeminin ekonomik olarak geçmiştekilerden çok daha yıkıcı olabileceği konusunda uarmaktadır. Bu arada, birçok dünya gücü, koronavirüs krizinde ekonomilerini desteklemek için dağları harekete geçirmektedir.

Çin

Dünyanın ikinci en büyük ekonomisi, 2019'un sonlarında Hubei Eyaleti, Vuhan şehrinde ortaya çıkan koronavirüsten sert bir darbe aldıktan sonra Nisan ayında tekrar canlandı. Düzinelerce şehirde birkaç hafta hükümetin uyguladığı tedbirler sertleşti; fabrika üretimi, perakende satışlar, inşaat ve diğer ekonomik faaliyetlerde düşüşler yaşandı. GSYH, Çin'in kırk yılı aşkın ilk ekonomik daralması olan ilk çeyrekte neredeyse yüzde 7 düşüş kaydetti.

Çin yönetimi, bu kez küresel bir ekonomik toparlanmaya öncülük etmeye daha az eğilimli görünüyor. 2008 mali krizinden sonra, yarım trilyon dolardan fazla bir teşvik paketi harcadığı zamandan bu yana, Çin hükümeti borcunu kabaca ikiye katladı ve borcu GSYH'nın yüzde 60'ına kadar ulaştı. Birçok analist, bu kadar agresif bir harcamayı bir daha yapamayacağını düşünmekte.

Çin merkez bankası nispeten mütevazı önlemler olarak bankalar için rezerv gereksinimlerini azalttı. Böylelikle bankaların salgınla mücadele eden işletmelere 80 milyar dolar daha kredi vermelerinin yolu açılmış oldu. Ayrıca, önümüzdeki aylarda faiz oranlarını azaltacağını gösterdi.

Merkez Bankası Başkanı Yi Gang, Nisan ayı sonlarında "Normal para politikası mümkün olduğunca uzun tutulmalı" ve "Salgının etkisi geçicidir. Çin ekonomisi güçlü bir dayanıklılığa ve büyük bir potansiyele sahipken, kaliteli kalkınmanın temelleri değişmeyecek." ifadelerini kullanmıştır.

Analistler, izlemesi gereken önemli bir işaretin, Pekin'in virüs nedeniyle Mart'tan Mayıs'a ertelenen yıllık büyüme hedefini açıklaması olacağını söylemektedirler. Yüzde 6 civarında iddialı bir hedef, ağır bir teşvik paketinin geldiğini gösterebilirken, yüzde 3'e yakın daha mütevazı bir rakam muhtemelen statükonun devam etmesi anlamına gelecektir. Çin'in bu yıl için bir hedef belirlemeyi bırakma olasılığı da vardır. 2010 ve 2020 arasında GSYH'yı ikiye katlama hedefine ulaşmak için Çin'in bu yıl en az yüzde 5,6 büyümesi gerekiyordu.

Almanya

Alman ekonomisinin 2009'dan bu yana ilk kez, bu yıl yüzde 3 ila 10 arasında küçülmesi bekleniyor. Hükümetin kendisi, ekonominin onlarca yıldaki en kötü performansı olan yüzde 6'nın biraz üzerinde bir daralma olacağını tahmin etmekte. Mart ayında, yaklaşık yarım milyon Alman şirketi, çalışanlarının toplu işten çıkarmaları önlemek amacıyla kısa vadeli bir hükümet çalışma programına katılmaları için başvurdu.

Koronavirüsten gelen ekonomik serpinti ile mücadele etmek için, Berlin cesur eylemlerde bulunuyor ve *Schwarze Null* veya "black zero" olarak bilinen dengeli bütçelere olan kararlı

bağlılığını terk ediyor. Avro bölgesinin en büyük ekonomisini desteklemek için en az 350 milyar avro (ya da GSYH'sının yaklaşık yüzde 10'u) tahsis ediyor. Sınırsız kredi vermek ve potansiyel olarak hisse senedi almak da dahil olmak üzere mücadele eden işletmeleri kurtarmak için fonlar harcanacak.

2008 krizinde de ülkeyi yöneten Şansölye Angela Merkel, "Gerekli olan her şeyi yapıyoruz" ve "her gün açığımızın ne anlama geldiğini sormayacağız" ifadelerini kullandı. Yetkililer, Almanya'nın son yıllarda hükümet maliyesini kontrol altında tutması nedeniyle agresif harcama yapmaya hazır olduğunu ve borç / GSYH oranını 2010 yılında yüzde 80'den yüzde 60'a düşürdüğünü kaydetti.

Sınırları içinde salgını kontrol etmek için hızla hareket ettikten sonra Almanya, Nisan ayı ortasında ekonomisini yavaşça yeniden açacağını açıkladı. Ancak Merkel, federe devlet başkanlarını kısıtlamaları büyük bir özenle kaldırmaları konusunda uyardı.

Japonya

Ekonomistler salgının ihracat odaklı Japon ekonomisine derin bir darbe vuracağını ve Japon ekonomisinin yaklaşık yüzde 3 küçüleceğini öngörmektedir. Bu ekonomik yavaşlama ve küçülme 2008 yılından bu yana Japon ekonomisindeki en kötü performansa işaret etmektedir. Virüs aynı zamanda Japon hükümetinin büyük bir turizm geliri elde etmeyi planladığı 2020 Yaz Olimpiyatlarının da gelecek yıla ertelenmesine sebep olmuştur.

Japon hükümeti de son zamanların en zorlu dönemlerinden birinde yaklaşık 1 trilyon dolarlık büyük bir yardım paketi ile salgının ekonomik etkilerine karşılık verdi. Bu rakam Japonya'nın GSYH'sının yaklaşık yüzde 20'sine eşit olsa da analistler gerçek harcama etkisinin çok daha küçük olacağını söylemektedir.

Japon yetkililer yaptıkları açıklamalarda "Japonya ekonomisinin ve dünya ekonomisinin şu anda II. Dünya Savaşı'ndan beri en büyük krizle karşı karşıya olduğunu söylemek abartı olmaz. İstihdam ve hayatı her ne pahasına olursa olsun koruyacağız" demektedir. Japon ekonomisinde kurtarma önlemleri, vatandaşlara, küçük ve orta ölçekli işletmelere yapılan nakit ödemeler, faizsiz krediler, gecikmiş vergi ödemelerinin ertelenmesi, seyahat ve turizm kuponlarını içermektedir.

Japonya merkez bankası nisan ayı sonunda sınırsız miktarda devlet borcu almaya ve kurumsal borç alımlarını ikiye katlamaya hazır olduğunu açıkladı. Ancak bazı eleştirmenler, Japonya Merkez Bankası'nın yıllarca faiz oranlarını sifıra yakın tutmasının ardından sınırlı seçeneklere sahip olduğunu söylemektedir.

Birleşik Krallık

Pandemi, Avrupa Birliği ile Brexit sonrası bir ilişkiyi müzakere etmekte olan İngiliz ekonomisini felç etmektedir. İngiliz ekonomisi ile ilgili salgın öncesi, sözde sert Brexit'in durgunluğundan dolayı endişe duyulmaktaydı. Ekonomistler, koronavirüs pandemisinin 2020'de İngiliz ekonomisini yüzde 5-10 civarı küçülebileceği beklentisi taşımaktadır.

Maliye Bakanı Rishi Sunak, Mart ayı başında ekonominin desteklenmesi için hükümetin

“İngiliz tarihinde benzeri görülmemiş” müdahaleler yapmaya hazır olduğunu söyledi. Acil durum önlemlerinden biri olarak Hazine, şirketlerin büyük işten çıkarılmalarını engellemek için birkaç ay boyunca işçi maaşlarının yüzde 80’ini ödemeyi taahhüt etti. Ayrıca önlemler arasında, serbest çalışan işçilere kayıp ücretler karşılığında geri ödeme yapılması, vergi ödemelerinin ertelenmesi, artan işsizlik ödeneğinin artırılması, küçük ve orta ölçekli şirketler için bir kredi programının oluşturulması ve yardım kuruluşlarına kurtarma yardımı sağlanması gibi düzenlemeler yer aldı.

İngiltere Merkez Bankası gösterge faiz oranını rekor seviyede düşük bir orana (yüzde 0,5’e) düşürdü ve bankalar için sermaye gereksinimlerini gevşetti. Nisan ayı başlarında olağanüstü bir hamle yapan merkez bankası, kriz sırasında hükümetin harcamalarını doğrudan finanse ederek, tahvil piyasasında borç vermek zorunda kalmadan normal seyrinde serbest bırakmayı kabul etmiştir. Göstergelerden kurtarma çabaları kapsamında İngiltere’nin GSYH’nin yaklaşık yüzde 15’ini harcadığı görülmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri

Otuz milyondan fazla Amerikalı -yaklaşık altı ABD çalışanından biri- Mart ortasından beri işsizlik başvurusunda bulundu. Bu krizden önce, 1982’de tek bir haftadaki en fazla başvuru sayısı 695.000 idi. Ekonomik çıktı, 2008’den bu yana en dik dalış olan 2020’nin ilk üç ayında yaklaşık yüzde 5 düştü. Çoğu analist, zararın çok daha kötü olmasını bekliyor. İkinci çeyrekte, bazıları işsizlik oranının yüzde 40’a kadar çıkabileceğini, Büyük Buhran sırasında görülen yüzde 25 zirvesinden bile daha yüksek olabileceğini tahmin edilmektedir.

Washington, pandemiye halk sağlığı tepkisini yanlış yönettiği için eleştirilirken, finansal piyasaları istikrara kavuşturmak için kararlılıkla hareket etmesi de kredilendirildi. Mart ayında FED, ekonomiyi desteklemek ve likidite sağlamak için elinden gelen her şeyi yapacağını belirtti. FED’in tarihî eylemleri arasında şunlar var: faiz oranlarının sıfıra indirilmesi, banka rezerv gereksinimlerinin sıfıra indirilmesi, Hazine bonoları ve ipotek destekli menkul kıymetlerden hızla yaklaşık 2 trilyon dolar satın alma, kurumsal ve belediye borçlarının satın alınması ve banka dışı borçlara acil kredi verilmesi.

Bu arada, Mart ayında bazı analistlerin köprü kredisi olarak nitelendirdiği 2 trilyon dolarlık bir teşvik paketi hayata geçirildi. Paket; vatandaşlara 1200 dolara kadar doğrudan ödemeler, işletmelere yüz milyarlarca dolar kredi ve hibe, işsizlik yardımlarında artış ve hastaneler ile sağlık hizmeti sağlayıcıları için destek içermektedir. Senato Çoğunluk Lideri Mitch McConnell, “Aslında, bu ulusumuza savaş zamanı bir yatırım” dedi. Bir ay sonra, Kongre ikinci yarım kurtarma paketine imza attı. Bu paket, toplam yarım milyar dolara yakındır ve küçük işletmelere yardım sağlamayı ve hastanelere daha fazla yardım sağlamayı amaçlamaktadır.

Çok Taraflı Kurumlar

Euro bölgesi maliye bakanları, üye ülkelere, işletmelere ve işçilere acil borç verme ve diğer yardımları sağlamak için 500 milyar avroluk bir paket üzerinde anlaştılar. Avrupa Merkez Bankası (ECB) Başkanı Christine Lagarde, ECB’nin avro bölgesini savunmasında “sınır olmayacağını” vaat etti. Banka, bu yıl üyelerine kriz sırasında yardımcı olmak için 750 milyar avroya kadar ek tahvil satın alacak.

IMF, gelişmekte olan ekonomilere tercih edilerek, koronavirüs nedeniyle akut finansal krizlerle karşılaşan üye ülkelere borç vermek için 100 milyar dolar ayırdı. Nisan ayı başlarında, doksandan fazla ülke kurtarma talebinde bulundu.

Dünya Bankası Grubu Başkanı David Malpass, bankanın pandeminin etkilerine karşı 150 milyar dolardan fazla para harcadığını söyledi. Virüsle ilgili iki düzineden fazla kredi talebi hızlı bir şekilde takip edildi ve bunların birçoğu gerçekleşti. şu ana kadar en büyük krediyi (1 milyar dolar) Hindistan aldı.

5. Türkiye’de Pandemi Sürecinde Ekonomik Seyir

Covid-19 salgınının sebep olduğu olumsuz gelişmeler, borsaları ve gelişmekte olan ülkelerin borçlanma kapasitelerini zayıflatmakta, ekonomik istikrarın hassas dengelerinin kırıl-ganlığını arttırmaktadır.

İstatistiklere bakıldığında, Ocak ayında 2019’un aynı ayına göre konut satışları% 55,8 arttı. Öte yandan yabancılar, mülk satın almak için Türkiye’nin zayıf para biriminden yararlanmaktadır. Yabancılar konut satışları da %24 arttı, yabancılar arasında en çok ev alanların uyrukları çoğunlukla Irak, İran ve Rusya. Çin %1,98 ile satışlarımızda düşük bir paya sahip olduğundan, Çin vatandaşlarına satışlarımız olumsuz etkilenmeyecektir.

Otomotiv endüstrisi, ekonomimizdeki beş stratejik sektörden biridir. Türkiye, otomotiv sektöründe AB ve ABD olarak Çin’e bağımlı değil. Ancak Çin’deki sorun bizi bu ülkeler üzerinden etkileyebilir. Bugün Çin dünyanın en büyük otomotiv pazarı ve aynı zamanda bu sektördeki en büyük üreticidir. 2018 rakamlarına göre Çin’de 27 milyon araç üretildi. Toplam pazar 28 milyon adetti. 2019 yılında üretim ve satış rakamları düşse de Çin dünyada 1 numara olmaya devam ediyor. Öte yandan, Türk tedarikçi şirketleri 11 milyar dolarlık ihracatla dünyanın en kaliteli markalarının en stratejik parçalarını üretiyor. Yan sanayii şirketlerimiz aynı zamanda ortak tasarımcı yetkinliğine sahip birden fazla ülkede üretim projelerinin bir parçası olabilecek bir yapıya sahiptir. Evet, Çin pazarı, tedarik sektöründe de 30 milyar dolar ithalat yapan bizim için önemlidir. Ancak, AB pazarındaki güçlü konumumuzu korumak ve Çin’den ABD’ye, Rusya’dan Kuzey Afrika’ya birçok bölge ve ülke ile pazar çeşitliliği sağlamak önceliklerimiz arasındadır.

Madencilik sektörümüz en çok etkilenen sektör olabilir, çünkü 4,3 milyar dolarlık maden ürünleri ihracatının 1,3 milyar dolarlık kısmı Çin’e yapılmaktadır. Nitekim, şubat ayının ilk haftasında geçen yıla göre madencilik ihracatında yaklaşık% 60’lık bir düşüş yaşamıştır.

Dünyanın en büyük plastik üreticisi Çin iken Türkiye 6. büyük üretici durumundadır. Çin aynı zamanda dünyanın en büyük plastik hammadde alıcısıdır ve ürettiği ürünün yüzde 50’sini ABD’ye satmaktadır. Ancak, salgın nedeniyle Çin’de birçok plastik fabrikası kapalı bulunmaktadır. Hammaddeye olan talep çok düşmüştür. Bu sorunlar, Türkiye gibi ülkeler için olumlu olan hammadde fiyatlarının düşmesine neden olmuştur. Bu, ihracat hacmimiz için aynı zamanda son zamanlarda ABD’den ciddi bir talep aldığımız için çok önemlidir ve olumlu etkileri olacaktır.

Özellikle tekstil, mobilya, demir-çelik, meyve ve sebze sektörleri gibi bazı sektörlerde küresel talep Türkiye'ye kayabilir. Örneğin, Rusya yeni rotaları Türkiye ve Fas'a çevirmektedir; mobilya sektörünün ek siparişlerin 1 milyar dolarlık katkısı olduğu tahmin edilmektedir. Tekstilde %1 sipariş artışı Türkiye için 1,5 milyar dolar katkıda bulunabilir. Ayrıca cam ev eşyası gibi bazı sektörlerde yurtiçi üretimimiz de artabilir.

Çin her yıl 80 milyon ziyaretçisi ağırlamaktadır. Salgın nedeniyle bazı ziyaretçilerin Avrupa'dan Türkiye'ye geçmeleri muhtemeldir. 2017-2019 yılları arasında ülkemize gelen yabancı ziyaretçilerin dağılımına baktığımızda, ilk 5 ülke Rusya (%16), Almanya (%11), Bulgaristan (%6), İngiltere (%5,7) ve İran (%4,7). Özellikle 2019 yılında Türkiye'yi toplam 45 milyon kişi ziyaret etti ve bunun 426 bini Çin vatandaşı idi.

Korona bir veya iki ay içinde kontrol altına alınamazsa, yaklaşık 2-3 milyar dolarlık hazır giyim siparişi Çin'den Türkiye'ye kayabilir. Hazır giyim sektörümüz, ekonomimizdeki yavaşlık nedeniyle 2019 yılında %0,4'lük sembolik büyüme oranı ile 17,7 milyar dolara ulaşmıştır. Öte yandan Çin, başta dış giyim, hammadde ve hazır giyim olmak üzere birçok segmentte 170 milyar dolarlık ihracatla bu sektöre hükmedecek durumdadır. Çin'in ucuz işgücü, yüksek üretim hacmi ve hammadde pazarlarında baskın olması da dahil olmak üzere dünyanın her yerinde çok önemli bir oyuncu olduğu açıktır. Çin siparişleri orta ve uzun vadede verildiğinden, durum iki aydan uzun süren teslimatlar için açık olacaktır.

Türkiye'nin hazır giyim ihracatında ilk 10 sırayı sırasıyla Almanya, İspanya, İngiltere, Hollanda, Fransa, Irak, ABD, İtalya, Danimarka ve İsrail oluşturmaktadır. Şu anda uluslararası tekstil alıcıları, kalitesi ve uygun fiyatlarla hızlı üretimi nedeniyle Türkiye'yi tercih edilebilir ve kârlı bir pazar olarak görmektedir. Aynı ürün grubunda Türkiye ile Çin arasındaki fiyat farkı vergiler hariç %20'dir. Bu yüzden büyük satın alma grupları fiyat indirimleri isteyecektir. Bu fiyat indirim talepleri karşılanacak olursa, bu hizmetlere rekabetçi bir döviz kuru sağlanması gerekmektedir. Bu şekilde, işçilik maliyetinden en az %15'lik bir artış elde etmenin muhtemel olduğu hesaplanmaktadır.

Çin'deki birçok moda perakendecisinin, üretimlerini Türkiye'ye kaydırmak konusunda Türkiye ile temas kurduğu gelen haberler arasında yer almaktadır. Artan Çin üretim maliyetleri ve son iki yıl içinde Türk lirası değerinde %36'lık bir düşüş, 2018'deki para krizi nedeniyle Türkiye'yi zaten uygun bir seçenek haline getirmiştir. 170 milyar dolarlık bu payın Türkiye'ye kayması halinde tekstil sektörümüz faydalanabilecektir. Türkiye'nin ihracatının yaklaşık %70'i Avrupa'ya gitmektedir. Bu alandaki en güçlü rakibimiz Portekiz'dir, ancak bu değişim gerçekleşirse cari açığımızı azaltacak ve Türkiye'nin 2020 için %5'lik ekonomik büyüme tahminini destekleyecektir.

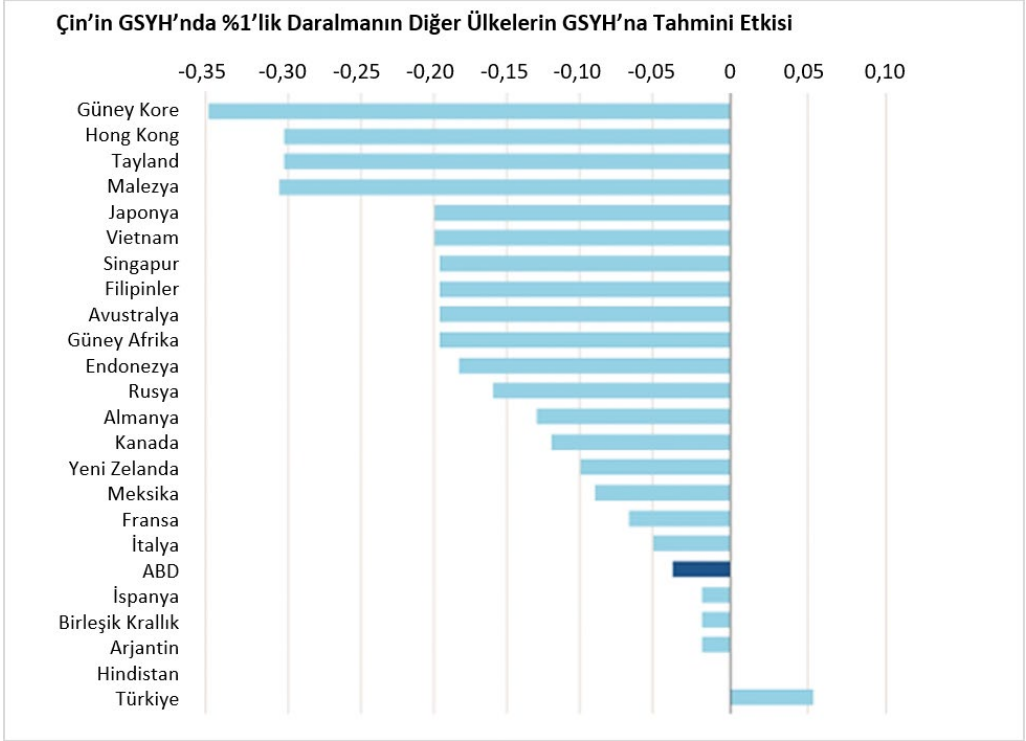
Ayrıca, uluslararası ticaretten gelen talebin artması, Türk tekstil ve hazır giyim sektörünün tam kapasite çalışmasına yardımcı olacaktır. Çin şu anda 4,6 milyondan fazla kişi istihdam eden dünyanın en büyük tekstil ihracatçısıdır ve Çin'den tekstil ihracatı 2018 yılında dünya toplamının %37,6'sına ulaşarak bir önceki yıla göre %3,5 artış kaydetmiştir.

Sadece Türkiye değil, özellikle hazır giyim gibi emek yoğun ürünler için Hindistan, Kamboçya veya Vietnam gibi çekici ülkeler de bulunmakla birlikte şu an durum Türkiye'nin avan-

tajına görünmektedir. Bu ülkeler, salgının uzun süre devam edip etmeyeceğini ve yayılıp yayılmayacağını dikkatle izlemektedir.

Çin dünyanın en büyük sebze ve meyve üreticilerinden biridir ve salgın nedeniyle gıda (özellikle meyve ve sebze) ithal eden ülkeler yeni tedarikçiler aramaktadır. Rusya bu alternatiflerden biridir. Şu anda Türkiye'den talepler bu alanda artmaktadır.

Şekil 9: Çin'in Ekonomik Daralmasının diğer ülkelere etkisi

Financial Times'tan alınan yukarıdaki grafiğe göre, Çin'de yaşanacak %1'lik ekonomik yavaşlamanın 24 ülkenin 23'ünde GSYH'yı farklı derecelerde olumsuz etkilediği, ancak Türkiye'nin GSYH'da ise %0,05 büyüklüğünde artışa sebep olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, Çin'de olası daralmanın Türkiye'ye etkisinin diğer ülkelere nazaran daha farklı olacağını göstermekte, birçok sektörde Çin'e alternatif arayan yabancıların Türkiye'ye yönelebileceğini teyit etmektedir.

Sonuç

Türkiye, herhangi bir acil durumda diğer ülkelere elinden geldiğince her zaman destek veren bir ülkedir. Virüsle ortaya çıkan fırsatları değerlendirmek, bu önemli soruna sevinmek anlamına gelmez. Piyasalar bugünün dünyasında daha entegre hâle geldikçe, herhangi bir aksaklık tüm sistemi kolayca etkileyebilir. 2008 mali krizlerini göz önünde bulundursak, ekonomi en güçlü ekonomi olan ve neredeyse tüm dünyaya yayılan ve 22 trilyon dolardan fazla bir maliyetle ABD'de başladı. Öte yandan, Covid-19 Çin'de başlayan ve şimdi birçok ülkeye yayılan bir sağlık krizidir.

Hanelerden büyük şirketlere kadar hepimiz bu sorunu yönetmek için uğraşıyoruz, ancak aynı zamanda hayat devam ediyor. Hepimizin günlük yaşamımızı sürdürebilmesi için ihtiyaçları var ve insanlar talep etmeye devam ettikçe, şirketler de bu talepleri karşılamak için üretime devam etmelidir. Dünya ekonomisi Çin'in iş gücü ve üretim kaybını dengeleyemezse tedarik zincirindeki bozulma ve kaynakların kıtlığı nedeniyle günlük ihtiyaçların karşılanması daha zor olabilir, birçok insan işsiz kalabilir, emtia fiyatları keskin bir şekilde artabilir ve sonunda yeni bir mali krizle karşı karşıya kalınabilir. Sonuç olarak, bu süreci doğal bir yaşam dengesi olarak görmek önemlidir ve elbette Çin'i bu virüsle savaşması için desteklenmesi devam ettirilmesi gereken bir faaliyettir. Aynı zamanda ekonomik sistemin dengesini tekrar insanlık için desteklenmelidir. Aksi takdirde emtia fiyatları keskin bir şekilde artabilir ve sonunda tekrar yeni bir finansal krizle karşı karşıya kalınması muhtemel hale gelebilir. Sonuç olarak, bu süreci doğal bir yaşam dengesi olarak görmek önemlidir ve elbette Çin'i bu virüsle savaşması için desteklenmemelidir. Aynı zamanda ekonomik sistemin dengesini tekrar insanlık için desteklenmelidir.

Türkiye'nin bu süreçlerdeki başarıları önemli ölçüde dünya kamuoyunda övgü toplamakla beraber yine de karalama haberleri de giderek yayılmaktadır. Krizin bir bakıma fırsata dönüştüğü Türkiye'de en önemli unsur üretimin, lojistiğin ve teknolojik yatırımların canlı tutulmasıdır. Yaşanacak turizm ve hizmet sektörünün ekonomik kayıpları ancak bu sektörlerin canlandırılmasıyla engellenebilir. Açıkça dış alemde bir üretim düşüşü şoku yaşanmaktadır. Buna karşılık olarak bir milli seferberlik havasında üretim artışını temin etmek ve dövizdeki yükseliş sebebiyle iş gücü maliyetlerimizin düşmesini ve dış alem üretimindeki kayıpların ülke ekonomisine kazandırılması önem arz etmektedir. Krizden çıkışın en önemli lokomotifini üretim olacaktır.

KAYNAKÇA

- Anđan Seric, v.d., "Managing COVID-19: How the pandemic disrupts global value chains", UNIDO, Nisan 2020. <https://iap.unido.org/articles/managing-covid-19-how-pandemic-disrupts-global-value-chains>
- Christian Gollier, Stephane Straub, "Some micro/macro insights on the economics of coronavirus. Part 1: Impact assessment and economic measures", VoxEU.org – CEPR's policy portal, 2 Nisan 2020. <https://voxeu.org/article/some-micromacro-insights-economics-coronavirus-part-1>
- Frank Hartwich, v.d., "Managing COVID-19: How industrial policy can mitigate the impact of the pandemic", UNIDO, Nisan 2020. <https://iap.unido.org/articles/managing-covid-19-how-industrial-policy-can-mitigate-impact-pandemic>
- Jennifer Castaneda-Navarrete, v.d., "Covid-19: International Manufacturing Policy Responses: A preliminary review of international approaches to supporting the manufacturing supply chains and workforce" IfM Education and Consultancy Services, University of Cambridge, Nisan 2020. https://www.ifm.eng.cam.ac.uk/uploads/ECS/Policy_Links/2020-04-07-COVID19A.pdf
- Kartik Jayaram, v.d., "Finding Africa's path: Shaping bold solutions to save lives and livelihoods in the COVID-19 crisis", McKinsey, 17 Nisan 2020. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/middle-east-and-africa/finding-africas-path-shaping-bold-solutions-to-save-lives-and-livelihoods-in-the-covid-19-crisis>
- Merve Karacaer Ulusoy, "Economic Effects of Corona Virus on Turkey's Economy", Stratejik Düşünce Enstitüsü, 28 Şubat 2020, <https://www.sde.org.tr/analysis/economic-effects-of-corona-virus-on-turkeys-economy-analizi-16163>
- Philipp Carlsson-Szlezak , Martin Reeves and Paul Swartz, "Understanding the Economic Shock of Coronavirus" Harvard Business Review, 27 Mart 2020. <https://hbr.org/2020/03/understanding-the-economic-shock-of-coronavirus>
- "Analysis: Coronavirus set to cause largest ever annual fall in CO2 emissions", CarbonBrief, 9 Nisan 2020. <https://www.carbonbrief.org/analysis-coronavirus-set-to-cause-largest-ever-annual-fall-in-co2-emissions>
- "Coronavirus: the economic impact", UNIDO, <https://www.unido.org/stories/coronavirus-economic-impact>
- "COVID-19 and the world of work: Sectoral impact, responses and recommendations", ILO, <https://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/sectoral/lang--en/index.htm>
- "Quarterly International Trade Statistics (by partner country)", OECD, 28 Mayıs 2020, <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=59926>
- "Secretary General's Message: International Mother Earth Day", United Nations, 22 Nisan 2020. <https://www.un.org/en/observances/earth-day/message>
- "Trade set to plunge as COVID-19 pandemic upends global economy", World Trade Organisation, https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_e.htm
- "UK provides £1.4 million more for trade facilitation initiatives", UNCTAD, 20 Nisan 2020. <https://unctad.org/en/pages/newsdetails.aspx?OriginalVersionID=2334>
- "World Economic Outlook, April 2020: The Great Lockdown", IMF, 14 Nisan 2020. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/World-Economic-Outlook-April-2020-The-Great-Lockdown-49306>